

การพัฒนาวิธีคิดและความคิดสร้างสรรค์ Developing Thinking Skill and Creative Thinking

จรรยา สมประสงค์*

Charlya Somprasong

บทคัดย่อ

นักจิตวิทยาทำการศึกษาวิจัยพบว่า สมองซึกซ้ายของมนุษย์ทำหน้าที่คิดเชิงเหตุผล คิดแบบมีตรรกะ และทำหน้าที่ประมวลผล ส่วนสมองซีกขวาทำหน้าที่คิดเชิงสร้างสรรค์และจินตนาการ ระบบการศึกษาของไทยมุ่งสร้างเสริมให้เกิดทักษะด้านความรู้และความชำนาญเฉพาะวิชา (Technical Skill) เป็นการใช้สมองซีกซ้ายมากกว่าสมองซีกขวา ซึ่งมุ่งส่งเสริมทักษะด้านความคิด (Thinking Skill) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้น จึงมีผู้พยายามที่จะปรับการใช้สมองซีกซ้ายและซีกขวาให้สมดุลกัน

ปัจจุบันมีนักคิดและนักการศึกษาหลายสำนักทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อการพัฒนาเซลล์สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาให้ทำงานเต็มศักยภาพขึ้น อาทิ โดยวิธีคิดแบบ Concept Map และ Mind Map เป็นต้น ซึ่งใช้หลักการขับเคลื่อนความคิดด้วยวิธีขับเคลื่อนการใช้คำ โดยผ่านทักษะทางภาษาในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งยังคงอยู่ภายใต้วิธีการใช้สมองคิดและแปลความ

จากการศึกษาวิจัย นักคิดหลายสำนักพบตรงกันว่า การพัฒนาสมองซีกซ้ายและซีกขวาโดยการพัฒนาวิธีคิดเพื่อให้เกิดแนวความคิดเชิงบวก ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการนั้นสามารถพัฒนาให้เกิดมีขึ้น และสามารถถ่ายทอดวิธีคิดนั้นให้ประจักษ์ชัดได้โดยผ่านบูรณาการด้านภาษา นอกจากนี้การจัดสภาพแวดล้อมและการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา การศึกษาอบรมจากโรงเรียน และประสบการณ์จากสังคม ล้วนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมหรือบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ การจัดการดังกล่าว

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ถ้าดำเนินไปในวิถีทางของการพัฒนาอย่างถูกวิธี ย่อมก่อให้เกิดผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ คิดเชิงบวกเพิ่มจำนวนขึ้นอีกมาก การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่สมควรกระทำอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคมโดยรวม

Abstract

From the research studies of psychologists revealed that the left side of human brain functions as reasoning and logical thinking and calculating, while its right side acts as creative thinking and imagination. Thai educational system traditionally puts emphasis on knowledge and technical skill which deals more with the left side of the brain than its right side, that is, emphasizing on thinking skill, especially creative thinking. For these reasons, some people have been trying to balance the use of both sides of the brain.

At present, there are many thinkers and various schools of educators studying the ways to develop both the left and the right brain cells to their full working capability: for example, Concept Map and Mind Map thinking, which uses the principle of driving thoughts by means of vocabulary usage a process still concerning thinking and translating.

The research studies of various schools of thought have found the same thing; that is to develop the left and the right sides of the brain by emphasizing positive thinking will enhance creative thinking and imagination, and enable transfer of thinking skill by way of language usage integration. Moreover, environment and child rearing of the parents, schooling and social experiences, all of these mainly can strengthen or hinder human creative thinking. If the management of these factors have been properly executed, more children will become persons with creative and positive thinking. The said developing process should be practiced concretely, for this will be fruitful not only for individuals but also for the society as a whole.

1. บทนำ

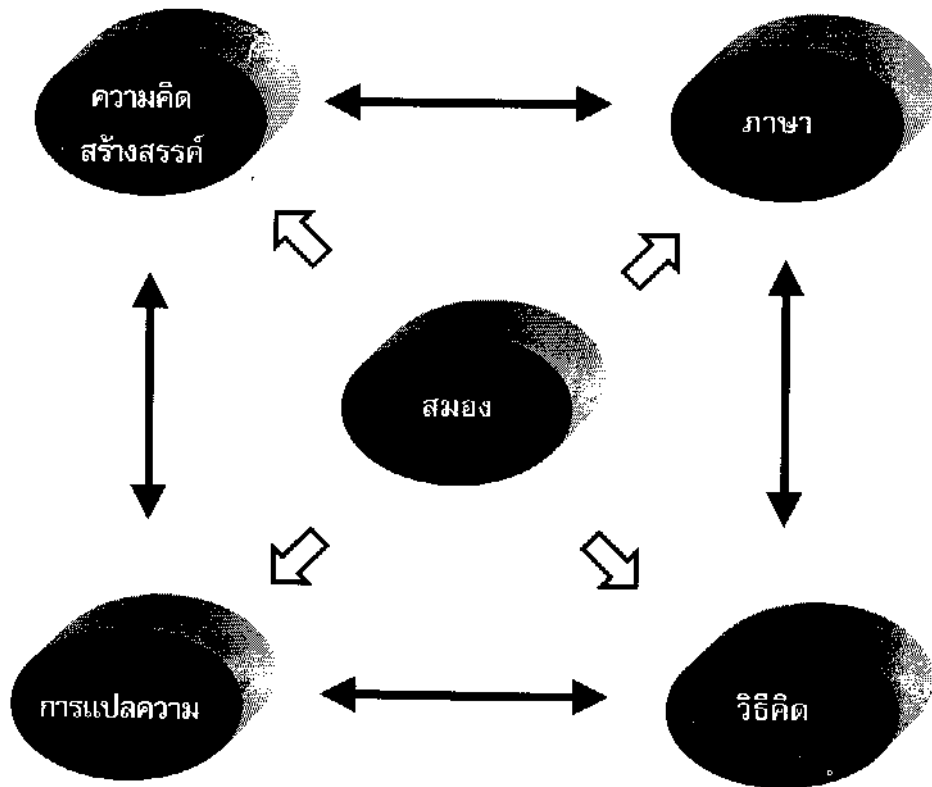
ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสาร การศึกษาวิชาการ การประกอบอาชีพ ตลอดจนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้และความ จรรยาโลงใจ มนุษย์จะใช้ภาษาได้ดีมีประสิทธิภาพ สื่อสารได้ตรงตาม ความมุ่งหมาย ย่อมต้องใช้สมองสั่งการ การสื่อสารด้วยภาษาพูดนั้น มนุษย์จะใช้ปากพูด หูรับฟังเสียง สมองคิดและแปลความ ส่วนการสื่อ สารด้วยภาษาเขียน มนุษย์จะใช้มือเขียน สายตามอง สมองคิดและแปล ความ จึงอาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการทางภาษาจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องเกี่ยว ข้องกับการเจริญเติบโตของสมอง ซึ่งส่งผลถึงการพัฒนาความคิด และ ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร การพัฒนาสมองซึ่งเป็นจักรกลสำคัญ ของความคิดและการใช้ภาษา จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ สังคมที่ต้องมีการติดต่อสื่อสารกันเป็นกิจวัตร

นอกจากการพัฒนาศักยภาพสมองแล้ว การพัฒนาวิธีคิดเพื่อให้ รู้จักคิดได้แปลกแตกต่าง คิดได้หลากหลาย คิดได้ยืดหยุ่นละเอียดลออ คิดได้เร็วคล่องตัวและมีความคิดริเริ่ม เหล่านี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ ความ คิดที่ดีย่อมต้องเป็นความคิดเชิงบวก ซึ่งมีขอบเขตในการคิด โคลเลสมิก (Kolesmick, 1963) จำแนกขอบเขตของความคิดไว้ว่ามี 4 ลักษณะ ได้แก่ การคิดเพื่อฝัน การคิดใคร่ครวญ การคิดแก้ปัญหา และการคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มนุษย์ทุกคนจะรู้สึกมีความสุข เมื่อได้นำความคิดสร้างสรรค์ มาใช้ในการดำเนินชีวิต ในการทำงาน ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้ เกิดประโยชน์ที่หลากหลาย ความคิดสร้างสรรค์จึงนับว่าเป็นความคิดที่ มีประโยชน์ต่อมนุษยชาติเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาสมองและวิธี คิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคมโดย รวม จึงเป็นเรื่องที่สมควรกระทำอย่างเป็นรูปธรรม

โรเจอร์ (Rogers, 1959) กล่าวไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็น สิ่งที่ไม่สามารถบังคับให้เกิดมีขึ้น แต่สามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ เสมือนหนึ่งขวานย่อมสามารถที่จะทำให้พีชงอกออกจากเมล็ดเป็นต้น ได้โดยการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างพอเหมาะทั้งดิน น้ำและอากาศ ความคิดสร้างสรรค์ก็เช่นเดียวกัน ย่อมสามารถเสริมสร้างให้เกิดขึ้นได้ ด้วยการจัดสภาพ เทคนิควิธีการที่เหมาะสมถูกต้อง การวิจัยของโรเจอร์

สอดคล้องกับการวิจัยของ มลิวัลย์ ลับไพรี (2537) ซึ่งพบว่า คุณลักษณะของความเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ย่อมสามารถอบรมบ่มเพาะให้เกิดมีขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนอย่างมีหลักเกณฑ์

ถ้าหากจะตั้งคำถามว่านอกเหนือไปจากการพัฒนาทางกายภาพแล้ว เราจะพัฒนาสมองได้อย่างไร คำตอบแบบกำปั้นทุบดินก็คือ โดยการพัฒนาวิธีคิด และหากจะถามต่อไปว่า เราจะพัฒนาวิธีคิดได้อย่างไร คำตอบก็คือพัฒนาสมอง ส่วนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จะทำได้อย่างไรนั้น คำตอบสำหรับคำถามข้อนี้ก็คือ พัฒนาโดยวิธีบูรณาการความคิดและจินตนาการ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแบบจำลอง ดังนี้

แบบจำลอง : ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาสมอง วิธีคิด และความคิดสร้างสรรค์

ความสำคัญของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญยิ่งกว่าทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์จะเข้ามาแทนที่ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นตัวกำหนดความเจริญก้าวหน้า เป็นอำนาจต่อรองในยุคโลกไร้พรมแดน (Naisbitt, 1994) ไม่มีครั้งใดในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่ความคิดสร้างสรรค์จะมีความสำคัญต่อมนุษย์และสังคมเท่าในยุคปัจจุบัน (Marksberry, 1963) ในประเทศไทยก็ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกคน เด็กปฐมวัยได้รับสารอาหารที่มีคุณค่าจากนม ผลไม้และผักใบเขียว เป็นโครงการอาหารกลางวันที่รัฐให้ความสำคัญอย่างมาก ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาคุณภาพสมองไปพร้อม ๆ กับความเจริญเติบโตทางร่างกาย เป็นการเตรียมความพร้อมเด็กปฐมวัยไปจนตลอดชีวิต ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งกล่าวถึงจุดมุ่งหมายหลักของการจัดการศึกษาไว้ว่า ต้องการให้ผู้เรียนมีการพัฒนาสมอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น นั่นก็คือการจัดการเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 8-9 (พ.ศ. 2540-2544, พ.ศ. 2545-2549) มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทั้งหมด วิถีทางของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการให้การศึกษาอย่างถูกวิธี ปฏิรูปการศึกษาให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม มีการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตร ตลอดจนกิจกรรมนอกหลักสูตรที่ผู้เรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมอย่างมีบูรณาการ สร้างคนให้มีโอกาสเข้าถึงศักยภาพของตนเองและได้แสดงศักยภาพผ่านทางการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนอย่างมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิด วิเคราะห์บนหลักของเหตุและผลโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child-Centered) ให้ความสำคัญกับผู้เรียนยิ่งกว่าในยุคใด ๆ ทั้งนี้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพสมองและวิธีคิดของมนุษย์นั่นเอง

การพัฒนาสมองโดยการพัฒนาวิธีคิด

นักจิตวิทยาพบว่า สมองซีกซ้ายของมนุษย์ทำหน้าที่คิดเชิงเหตุผล คิดแบบมีตรรกะและทำหน้าที่ประมวลผล ส่วนสมองซีกขวาทำหน้าที่คิดเชิงสร้างสรรค์และจินตนาการ คิดลึกซึ้ง คิดตีความด้วยการอุปมาอุปมัย ซึ่งตรงกับที่ โรเจอร์ สเปอร์รีย์ และคณะ วิจัยพบว่า เมื่อเราฟังเพลง วาดรูป จินตนาการ สร้างสีสัน ผีนกลางวัน มนุษย์จะใช้สมองซีกขวา เมื่อเราใช้ภาษา คิดแก้โจทย์ หรือจัดการกับข้อมูลใด ๆ มนุษย์จะใช้สมองซีกซ้าย ดังนั้น เพื่อให้เกิดความสมดุล มนุษย์จึงควรใช้สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาเท่า ๆ กัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในอดีตนั้น ระบบการศึกษาของไทยมุ่งส่งเสริมให้เกิดทักษะด้านความรู้และความชำนาญเฉพาะวิชา (Teachincal Skill) เป็นการใชสมองซีกซ้ายมากกว่าสมองซีกขวาซึ่งมุ่งส่งเสริมทักษะด้านความคิด (Thinking Skill) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้น จึงมีผู้พยายามที่จะปรับการใช้สมองซีกซ้ายและซีกขวาให้สมดุลกันเพื่อผลดังกล่าว ในปัจจุบันมีนักคิดและนักการศึกษาหลายสำนักทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อการพัฒนาเซลล์สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาให้ทำงานเต็มศักยภาพยิ่งขึ้น อาทิ นักคิดชาวเยอรมัน เช่น โรเจอร์ สเปอร์รีย์, แนนซี มาร์กวลีส, ไมเคิล เกลป์, มินท์เชิส, วันเดอร์ซี และโนแวก นักคิดชาวอังกฤษ เช่น โทนี บูซาน นักคิดชาวออสเตรเลีย เช่น พโยทรี อโนคิน และนักคิดชาวฟิลิปปินส์ เช่น เมิร์ลตัน เป็นต้น

โทนี บูซาน (Tony BuZan, 1974) นักคิดและนักจิตวิทยา กล่าวว่า สมองเป็นอวัยวะที่วิเศษยิ่ง มนุษย์จึงสามารถที่จะพัฒนาสมองให้รู้จักคิดเชื่อมโยงกันอย่างรอบด้าน แนวความคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดการพัฒนาวิธีคิดสร้างสรรค์ที่เรียกว่า "Mind Map" ธัญญา ผลอนันต์ (2543) สรุปไว้ว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ทำให้ได้ทราบถึงการทำงานของสมองมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดข้อสรุปแนวใหม่ขึ้นว่าการจดบันทึก หรือการเขียนร้อยเรียงตัวอักษรเป็นบรรทัด เป็นย่อหน้า โดยเริ่มจากด้านซ้ายมือ นั้น เป็นวิธีการทำงานที่ขัดกับการทำงานของสมอง โทนี บูซาน พบว่า การที่ผู้คิดขยับความคิดหนึ่งไปสู่อีกความคิดหนึ่ง โดยใช้ภาษาเขียนในแนวเส้นตรงและเส้นขนานตามลักษณะ

บรรทัดนั้น เป็นการบันทึกแบบ “สมองซีกซ้าย” ซึ่งทำให้ผู้คิดไม่สามารถมองเห็นภาพรวม เป็นการขัดขวางกระบวนการเชื่อมโยงทางความคิด โทนี บูซาน จึงพัฒนาวิธีคิดแบบ “Mind Map” ขึ้น โดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า เมื่อเรบันทึกทั้งคำ และภาพหรือสัญลักษณ์ พร้อม ๆ กันเราต้องใช้สมองทั้งสองซีก

เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน (DeBono, 1995) กล่าวว่า “คำ” เปรียบเสมือนเครื่องยนต์ของรถยนต์ รถยนต์จะขับเคลื่อนไปได้ย่อมต้องอาศัยพลังจากเครื่องยนต์ ความคิดก็เช่นเดียวกัน จะขับเคลื่อนไปได้ย่อมต้องอาศัย “คำ” และภาษา เมื่อใดก็ตามที่เรามีข้อมูลข่าวสารมาก เราจะจับประเด็นจาก “คำสำคัญ” อาจจะใช้วิธีการขีดเส้นใต้ การใช้ตัวอักษรเอน ตัวอักษรหนา หรือใช้ปากกาเน้นสี เป็นต้น แนวคิด “Mind Map” ก็เช่นเดียวกัน คือ เน้นเรื่องการใช้คำแตกแขนงความคิดแผ่ออกไป จะกว้างใหญ่ไพศาลเท่าใดก็ย่อมจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการแตกกิ่งแตกแขนงความคิดออกจากแก่นแกนของความคิดหลักนั่นเอง การเลือกใช้คำเพื่อนำความคิด จะใช้คำยาวหรือสั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการเขียน กล่าวคือ ถ้าเป็นการเขียนเพื่อจดจำควรร้อยเรียงถ้อยคำให้ชัดเจน หากเป็นการเขียนเพื่อเป็นแนวทางนำความคิด ควรใช้ถ้อยคำสำคัญ สั้นกระชับรัด ยิ่งรู้จักเลือกใช้คำสั้น ๆ ได้เท่าใด โอกาสที่จะขยายความคิดใหม่เพิ่มขึ้นจากความคิดเดิมก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น นี่คือนิยามของการพัฒนาสมองและพัฒนาวิธีคิดตามหลักการของ “Mind Map”

เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน (DeBono, 1970) ค้นพบทฤษฎีการบริหารความคิด ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือ ทฤษฎี “Six Thinking Hats” และทฤษฎี “Lateral Thinking” ซึ่งเป็นวิธีพัฒนาความคิดที่มีคุณภาพภายใต้มุมมองรอบด้านจากการคิดเป็นทีม ด้วยการนำข้อมูลแต่ละชุดมาเชื่อมโยงกันเพื่อให้แนวความคิดพ้นออกจากกรอบเดิม ๆ สามารถแก้ปัญหาและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นได้อย่างอิสระ สอดคล้องกับความคิดของชิชิโร อิเกะซะวะ (Ikesawa, แปลโดย บัณฑิต ประดิษฐาณรงค์, 2542) ซึ่งสรุปไว้ว่า เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ละวาง “ความสมเหตุสมผล” ลงได้ เมื่อนั้นจะเกิดความรู้สึกผ่อนคลายและความคิดสร้างสรรค์ก็จะพัฒนา

ยิ่งขึ้น

แนวคิดการพัฒนาสมองโดยการพัฒนาวิธีคิดนี้ มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้หลากหลายแนวทาง อีกแนวทางหนึ่งซึ่งน่าสนใจมาก คือแนวคิด CM (Concept Map) ซึ่งเป็นวิธีคิดโดยการใช้คำในลักษณะแผนภูมิอย่างง่าย ๆ ที่แสดงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคำโน้ตทัศน์ (มนัส บุญประกอบ, 2544) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful learning) ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้แบบท่องจำที่เป็นความรู้ซึ่งไม่มีการเชื่อมโยงกันระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ โครงสร้างพื้นฐานตามแนวคิด CM ประกอบด้วยคำโน้ตทัศน์อย่างน้อย 2 คำ ซึ่งเขียนโดยมีเส้นล้อมกรอบไว้และใช้เส้นตรงหรือเส้นโค้งซึ่งมีหัวลูกศรกำกับทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างคำ บนเส้นเชื่อมโยงอาจจะมีคำกริยาหรือวลีกำกับไว้ด้วยก็ได้ มนัส บุญประกอบ แบ่งประเภทของ CM ไว้ 2 แนวทาง แนวทางแรกคือ CM ชนิด 2 ประเภท หมายถึง ชนิดแผนภูมิลึก (Macromap) กับชนิดแผนภูมีย่อย (Micromap) และแผนภูมิก้าวหน้า (Processive Map) อีกแนวทางหนึ่งคือ CM ชนิด 4(+1) ประเภท หมายถึง ชนิดปลายเปิด ชนิดกระจายออก (ซึ่งเป็นรูปแบบที่บางแห่งเรียกว่า Spider map หรือ Mind Mapping) ชนิดปลายปิด ชนิดเชื่อมโยงข้ามชุด และชนิดผสม ได้มีการศึกษาเรื่อง CM นี้มานานกว่าสองทศวรรษมาแล้ว และขยายวงความรู้ออกไปอย่างกว้างขวางเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความคิด การจัดระบบและพัฒนาความคิด จนแพร่หลายสู่โลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งน่าจะพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด ก่อให้เกิดแนวคิดในการเลือกที่จะใช้ภาษาธรรมชาติ (Natural Languages) เป็นการศึกษาความรู้ สื่อความคิด (Gaines & Shaw, 1995 อ้างถึงใน Flores-Mendez, 2000) โดยผ่านทักษะทางภาษาในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งยังคงอยู่ภายใต้วิธีการใช้สมองคิดและแปลความ

จากการวิจัยของนักการศึกษาต่าง ๆ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การพัฒนาสมองซีกซ้ายและซีกขวา โดยการพัฒนาวิธีคิดเพื่อให้เกิดแนวความคิดเชิงบวก ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการนั้นสามารถพัฒนาให้เกิดมีขึ้น และสามารถถ่ายทอดวิธีคิดนั้นให้ประจักษ์ชัดได้โดยผ่านบูรณาการด้านภาษา

การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

เกตเซลส์และแจ๊คสัน (Getzels and Jackson, 1962) ทำการวิจัยไว้ว่า จินตนาการและความคิดฝันเป็นบริบทสำคัญในการที่จะพัฒนาไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ นักชีววิทยาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างถูกวิธีจะเจริญไปพร้อม ๆ กับความเจริญทางร่างกาย และจะเจริญเต็มที่เมื่ออายุ 18-19 ปี ต่อจากนั้นแนวโน้มทางความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการจะถูกจำกัดลง เปลี่ยนไปเป็นความฉลาดแทน

เอียน (Ayan, 1997) ทำการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 5 ขวบ มีความคิดสร้างสรรค์สูงถึงร้อยละเก้าสิบ แต่ด้วยวิธีการอบรมเลี้ยงดูและการจัดการศึกษาซึ่งไม่เอื้อต่อความเจริญงอกงามด้านความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นที่น่าแปลกใจว่าเมื่อเด็กอายุ 7 ขวบ ความคิดสร้างสรรค์กลับลดลงเหลือเพียงร้อยละยี่สิบ และลดลงเหลือร้อยละสองเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น เมื่อมนุษย์เห็นความสำคัญและประโยชน์ของความคิดสร้างสรรค์ จึงพยายามจัดและปรับปรุงการจัดการศึกษาและการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยต่าง ๆ โดยเน้นถึงการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในระดับต้น ๆ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์เป็นประเด็นที่ได้มีผู้ให้ความสำคัญและดำเนินการวิจัยกันอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของนักวิจัยและนักการศึกษาหลาย ๆ ประเทศในช่วงระยะเวลาต่างกัน พบตรงกันว่า ในการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดานั้น เด็กที่ได้รับอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย คือ เด็กที่ผู้ปกครองให้ออกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น พูดคุยถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ได้ จะเป็นผู้ที่มีความอยากรู้อยากเห็นและมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบอื่น ๆ (Mussen, 1956) เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเป็นอิสระจากบิดามารดา จะมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สูงกว่าเด็กที่บิดามารดาควบคุม (Watson, 1957 อ้างถึงใน วินัย สอนดี, 2534; สรรชัย ศรีสุข, 2530; เบญจจะ เกสพานิช, 2539)

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา แบบให้ความรัก แบบเรียกร้องจากเด็ก และแบบจำกัดสิทธิเด็ก กับพฤติกรรมที่แสดงออก พบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กที่พึงสังเกต

ได้จากการเล่นที่แปลกใหม่ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการแสดงความรักของบิดามารดาด้วยการอุ้ม การเล่นด้วย และการปกป้องดูแลจากบิดามารดา การแสดงความรักและความเอาใจใส่ได้กระตุ้นให้อุบัติของการเล่นที่แสดงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ (Antonovsky, 1959; กรรณิการ์ สุขุม, 2533) นอกจากนี้สภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดูจากบ้าน การศึกษาอบรมจากโรงเรียนและประสบการณ์จากสังคมล้วนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมหรือบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ การจัดการดังกล่าวถ้าดำเนินไปในวิธีทางของการพัฒนาอย่างถูกวิธีแทนที่จะสกัดกั้น ละเลย เพิกเฉย มองข้าม หรือต้องเก็บกดไว้ ก็จะได้ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มจำนวนขึ้นอีกมากมายหลายเท่า (Gowan, 1977)

อรรถพร กงวิไล (2540) ทำการวิจัยพบว่า เด็กชายและเด็กหญิงมีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกัน ผลการเรียนรู้ของเด็กมีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก บรรยากาศในการเรียนที่แตกต่างกันจะส่งผลให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน จากงานวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, อ้างถึงใน Swu.ac.th, 2545) ซึ่งศึกษาวิธีการเลี้ยงดูของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พบว่า เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้ทรงจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้พระโอรสและพระธิดาทรงเล่นอย่างอิสระภายใต้บรรยากาศที่อบอุ่นและสนุกสนาน อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะของความเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ย่อมสามารถอบรมบ่มเพาะให้เกิดมีขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนอย่างมีหลักการ (มลิวลัย ลับโพธิ์, 2537) กิจกรรมซึ่งสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้ในโรงเรียน คือ กิจกรรมซึ่งส่งเสริมความสามารถในการแสดงออกต่าง ๆ ได้แก่ การฟ้อนรำ ดนตรี การฝึกศิลปะการแสดงประเภทต่าง ๆ ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถในการแสดงออกอย่างอิสระเสรีโดยไม่จำกัดรูปแบบ

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาได้พยายามศึกษาวิจัยโดยอาศัยแนวความคิดเชิงทฤษฎี วิธีการและเครื่องมือเก็บข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนดำเนินการวิจัยเพื่อพยายามศึกษาทำความเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถพิเศษในด้านความคิดสร้างสรรค์ของ

มนุษย์ เพื่อสรุปเป็นแนวทางการฝึกอบรม วิธีการและรูปแบบการเรียน การสอนตลอดจนหลักการที่เป็นรูปธรรม

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2537) เสนอหลักพื้นฐานซึ่ง สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างสมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในตนเองไว้ว่า ทุกคนควรสร้างความเชื่อมั่นเป็นประการ แรกว่าสามารถที่จะพัฒนาขีดความสามารถของความคิดสร้างสรรค์ได้ พยายามวิเคราะห์ตนเองให้มีความสามารถในการรับรู้และการคิดอย่าง เป็นระบบ รู้จักที่จะนำข้อมูลเดิมที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น โดยวิธีการต่าง ๆ รู้จักที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาปรับ ประปรุงเสริมสร้างแนวคิดของตน เป็นการเพิ่มมุมมองที่หลากหลาย สามารถที่จะคิดได้แปลก แตกต่าง และมีความคล่องแคล่วในความคิดยิ่งขึ้น รวมทั้งต้องหมั่นวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้สามารถมองเห็นวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ด้วยความรู้สึกที่ว่า การคิดแก้ปัญหาคือ สิ่งที่ทำหาย

จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สามารถ กระทำได้หลายรูปแบบ หลายวิธี เอียน (Ayan, 1997) เสนอแนวคิดไว้ ว่า การสนทนากับผู้คนรอบข้างจะทำให้เกิดแนวคิดและจินตนาการใหม่ ๆ ขึ้นได้อย่างคาดไม่ถึง การจัดแต่งเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้พ้นไปจาก ความจำเจ ย่อมก่อให้เกิดพลังแห่งความคิดสร้างสรรค์ที่หลากหลายยิ่งขึ้น รวมทั้งการแบ่งเวลาเพื่อการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน การแสวงหาแนว ความคิดใหม่ ๆ จากกรอ่าน ก็นับว่าเป็นวิธีสำคัญวิธีหนึ่งในการจุด พลังแห่งความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากการอ่านคือขุมคลังแห่งความรู้ และความคิด การอ่านคือถนนแห่งปัญญา ซึ่งพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ได้อย่างดียิ่ง การสร้างอารมณ์ขันด้วยการพูดคุยเรื่องตลกและบันเทิง รื่นเรใจ อารมณ์ขันบานพระราซึ่งเกิดจากความสนุกสนานและอารมณ์ ขัน สามารถจุดประกายแห่งจินตนาการให้โชติช่วงชัชวาล ตลอดจนการ ทดลองทำงานศิลปะที่สนใจก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถพัฒนาความคิด สร้างสรรค์ขึ้นได้ สมาธิซึ่งเกิดขึ้นขณะจดจ่ออยู่กับชิ้นงานศิลปะเปรียบ เสมือนหนึ่งการขึ้นบรรทัดใหม่ของความคิด จินตนาการแปลกใหม่และ ละเอียดอ่อนนุ่มพร้อมที่จะเกิดขึ้นได้ทุกขณะ

การพัฒนาคุณค่าของความคิดสร้างสรรค์ ทั้งคุณค่าในเชิงจินตนาการและคุณค่าในเชิงความคิด สามารถทำได้ด้วยวิธีที่หลากหลายหลายรูปแบบ ด้วยการจัดการศึกษา แนวการศึกษาเพื่อพัฒนาการคิดมา 3 แนวทาง (สกศ, 2543) กล่าวคือ พัฒนาการคิดโดยตรง โดยใช้สื่อสำเร็จรูป บทเรียนหรือกิจกรรมสำเร็จรูป พัฒนาการคิดโดยการศึกษาเนื้อหาสาระต่าง ๆ ซึ่งใช้กระบวนการสอนที่เน้นการพัฒนาการคิดและพัฒนาการคิดโดยการศึกษาเนื้อหาซึ่งส่งเสริมให้ผู้ศึกษาพัฒนาลักษณะการคิดแบบต่าง ๆ ทั้งทักษะย่อยและทักษะผสมผสาน นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาการคิดโดยใช้กิจกรรมด้านการฝึกงานศิลปะต่าง ๆ การพ็อ่นรำ และดนตรี ดังเช่นที่กล่าวไว้ในหนังสือ *Teaching in the Secondary School* (Blaunt and Klausmier, 1965 อ้างถึงใน อารีรังสีนันท์, 2528 ; ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2537) อีเกะชะวะเขียนไว้ในบทความชื่อ "คิดข้ามเหตุผลแบบ Creative Thinking" (อีเกะชะวะ อ้างถึงใน www.bangkokbiznews.com, 2545) โดยกล่าวไว้ว่า การได้อยู่ในที่โล่งกว้าง การได้ชื่นชมศิลปะ การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การแช่น้ำในอ่าง (อาบน้ำ) ตลอดจนการจิบสุราเมรัย (สาเก) สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ทั้งสิ้น เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ตามหลักการดังกล่าว จึงขอเสนอกิจกรรมง่าย ๆ ที่ผลิตเพลินใจในขณะปฏิบัติ เป็นการพักผ่อนด้วยพร้อม ๆ กันไป เริ่มจากกิจกรรมสร้างสรรค์จินตนาการ กิจกรรมฟื้นฟูความคิดเร็วที่หลากหลายซึ่งจะนำไปสู่การฟื้นฟูศักยภาพความคิดสร้างสรรค์

กิจกรรมเสนอแนะเพื่อการสร้างสรรค์จินตนาการ

กิจกรรม 1 : เริ่มจากเตรียมทำจิตใจให้ว่างสงบ สร้างสมาธิ มีความพร้อมที่จะเห็นตนเองในจินตนาการ กำลังโลดแล่นไปด้วยอิริยาบถและลีลาลีลาศซึ่งสอดคล้องกับท่วงทำนอง และจังหวะของบทเพลงบรรเลงที่กำลังฟังอยู่

ตัวอย่างบทเพลงบรรเลงที่น่าฟังมีหลากหลาย เลือกได้ตามรสนิยมอาทิ เพลง Sleepy Lagoon เพลง Beyond the Sea เพลง Silvery Moon

บรรเลงโดยวง Blue Seas Brand Orchestra บทเพลงพระราชนิพนธ์ใน
รัชกาลปัจจุบันหรือบทเพลงบรรเลงอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

กิจกรรม 2 : นอกจากการฟังเพลงบรรเลงแล้ว การวาดภาพ
ด้วยจินตนาการก็สามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เชิงจินตนาการได้
เป็นอย่างดี ทดลองวาดภาพด้วยจินตนาการโดยใช้สายตาและความคิด
คำนึง วาดภาพ “วิว” ขนาดใหญ่เต็มฝาผนังห้องตรงหน้า นึกคิดสร้างสีสัน
และเลือกระบายสีได้ตามใจชอบ จับเวลา 3 นาที เมื่อหมดเวลาให้เขียน
ลงในกระดาษว่า “วิว” ที่วาดนั้น ประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง นก-ท้องฟ้า-
น้ำ-ทะเล-ภูเขา-ต้นไม้ ฯลฯ เขียนให้ครบถ้วนภายในเวลาที่กำหนด
(อาจเป็น 2 นาที) หมั่นฝึกบ่อย ๆ โดยใช้ “คำ” นำความคิดและ
จินตนาการ ทุกครั้งที่ทำกิจกรรมนี้ให้ใช้เกณฑ์การจับเวลาเท่า ๆ กัน
เสมอ ฝึกบ่อย ๆ จะพบว่า ภาพวิวซึ่งวาดโดยใช้สายตาและจินตนาการ
จะมีรายละเอียดและสีสันที่สวยงามเพิ่มขึ้น ยามใดที่ต้องใช้จินตนาการ
สร้างสรรค์งานก็จะคิดได้เร็วและมีรายละเอียดมากขึ้น

กิจกรรมเสนอแนะเพื่อฝึกความคิดเร็วที่หลากหลาย (Divergent Thinking)

เมื่อฝึกใช้ความคิดในหัวข้อหรือประเด็นเดียวกันให้คิดโดยจับ
เวลาเท่า ๆ กัน จะพบว่าการคิดครั้งหลังย่อมได้เนื้อหามากกว่าการคิด
ครั้งแรก ทดลองฝึกบ่อย ๆ จะเห็นจริง และจะคิดได้เร็วยิ่งขึ้นไม่ว่าใน
ประเด็นใด ๆ ควรฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอด้วย

หัวข้อนำความคิด

- กระดาษใช้แล้วสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อีก
- จะเกิดอะไรขึ้นบ้างถ้าโลกนี้ไม่มีพื้นดิน
- วัตถุใดบ้างที่มีรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยม
- บอกชื่อการละเล่นของเด็กไทยให้ได้มากที่สุด
- มีเลขจำนวนใดบ้างที่ผลบวกเท่ากับ 10, 20, 30 ...
- บอกประโยชน์ของกล้วยชามา 50 ประการ

ทดลองฝึกกิจกรรมที่เสนอแนะจนเป็นกิจวัตรไม่ช้าจะพบว่า เมื่อ
คิดจะคิดได้เร็ว คล่องตัว (Fluency) มีความคิดริเริ่ม (Originality) คิดได้

หลากหลาย คิดได้เป็นประโยชน์ ละเอียดลเอียด (Elaboration) และมีการยืดหยุ่น (Flexibility) ทางความคิดมากยิ่งขึ้น ถึงเวลาแล้วที่จะให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคมโดยรวม

บทส่งท้าย

การพัฒนาวิธีคิดในรูปแบบ Mind Map และในรูปแบบ Concept Map ซึ่งขับเคลื่อนความคิดโดยวิธีขับเคลื่อนการใช้คำ วิธีคิดในลักษณะเช่นนี้ สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาจะถูกใช้งานเท่า ๆ กันอยู่เสมอและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความมั่นใจได้ว่า เซลล์สมองที่ทำงานเต็มสมรรถภาพอย่างเป็นทางการจะเจริญเติบโตเต็มที่ ส่งผลถึงการพัฒนาวิธีคิดด้วย นอกจากนี้ การอบรมเลี้ยงดู การจัดการศึกษา และการจัดกิจกรรมในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมความคิดและจินตนาการ สามารถปลุกเพาะความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นได้ กิจกรรมที่เสนอแนะก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งซึ่งบูรณาการความคิดและจินตนาการได้ในทุกเพศทุกวัย การพัฒนาด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ นำมาซึ่งความฉลาดและความสุขในการทำงาน ดังที่เอ็ดเวิร์ด เดอโบโน กล่าวไว้ว่า “Your skill in thinking will determine your happiness and your success in life, without creativity you have a body with no soul.” ความสำเร็จและคุณภาพของอนาคต ขึ้นอยู่กับคุณภาพของการคิดอย่างสร้างสรรค์ ดังนั้น จึงสมควรที่จะพัฒนาวิธีคิดกันอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิผลเต็มบริบูรณ์ตามศักยภาพ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรรณิการ์ สุสม. (2533). การศึกษาความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการสังเกตของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการเล่นสร้างสรรค์. วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2540) แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- เบญจจะ เกสพานิช. (2539) ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การสื่อความจากภาพการดูกับความคิดสร้างสรรค์. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ธัญญา ผลอนันต์. (2543). แบบฝึกหัดคิดพิชิตมายด์แมป. กรุงเทพมหานคร: ชวิญข้าว 94.
- ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา. (2537). ความคิดสร้างสรรค์พรสวรรค์ที่พัฒนาได้. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบพิธการพิมพ์ จำกัด.
- พริ้มเพรา ดิษยวณิช. (2544) ความคิดสร้างสรรค์. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย Vol.46. ฉบับที่ 3 (ก.ค.-ก.ย.) www.thaipsychiatrist.com
- วินัย สอนดี. (2534) การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามรูปแบบการสอนของวิลเลียมส์. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนัส บุญประกอบ. (2544). "ซีเอ็มกับการเรียนการสอน" วารสารคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- สรชัย ศรีสุข. (2530). เปรียบเทียบองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์โดยใช้กิจกรรมนิทานและปริศนาคำทายของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- อรรถพร กงวิไล. (2540) **ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอันเป็นผลมาจากการเปิดรับ
ชมรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก**. คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- อารี รังสีนันท์. (2528). **ความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: แพร์พิทยา.
- อิเกะซะวะ, ชิชิโร. (2542). **การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์**. แปลและเรียบเรียงจาก
Chie No Daskikata โดย บัณฑิต ประดิษฐ์นางวงษ์. กรุงเทพมหานคร: สมาคม
ส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทยญี่ปุ่น).

ภาษาอังกฤษ

- Antonovsky, H.F. "A Contribution to Research in the Area of the Mother Child Relationship." **Child Development** vol.25. (1959): 21-24.
- Ayan, Jordan. (1997). **Aha! 10 Ways to Ways to Free Your Creative Spirit and Find Your Great Ideas**. New York: Crown Trade Paperbacks.
- Debono, Edward. (1995). **The Debono Code Book**. New York: Harper Collins.
- De CecCo, John P. (1967). **The Psychology of Language Thought, and Instruction**. New York: Holt, Rineheart and Winston Inc., 1967.
- Getzel J.W. and Jackson P.W. (1962). **Creatlivity and Intellignce: Exploration with Gifted Students**. New York: Wiley.
- Mussen (ed.). **Carmichael's Manual of Child Psychology**. Vol.2 John Wiley, (1970)
- Marksberry, M.L. (1963). **Foundation of Creativity**. New York: Harsper and Row. Publishers.
- Naisbitt, John. (1994). **Global Paradox**. New York: William Morrow and Company.
- Rogers, F.M. (1973). **Communication Strategies for Family Planning**. New York: The Free Press.

